

Príroda stvorila vtáka, ktorý nepočuje vlastný hlas. Človek ho zabíja

Ak neprestaneme s veľkoplošnou ťažbou v národných parkoch, môžeme na romantické tokanie Hlucháňa hôrneho zabudnúť.

15. máj 2015, ALENA ŠTIFILOVÁ, SME

Hlucháň hôrny prežíva u nás izolovane už 22-tisíc rokov. Slovenská populácia je geneticky odlišná od populácií v Alpách a vo Východných Karpatoch. Považuje sa za izolovaný glaciálny relikť od obdobia posledného zaľadnenia po súčasnosť. Toto storoč (Zdroj: KAROL KALISKÝ)

V určitej fáze tokania zakloní hlavu dozadu, uzavrie ušné otvory a prestane vnímať okolie. Trvá to zhruba dve sekundy, vtedy máte šancu sa k tomuto plachému zvierat'u priblížiť.

Stretnúť ho vo voľnej prírode je malý zázrak. Na hrebeňoch v okolí Vyšnej Boce sa pred pár rokmi nachádzalo niekoľko tokanísk. Tokalo na nich asi dvadsať kohútov a zhruba toľko sliepok im nadbiehalo. Dnes sú to holé planiny zasiahnuté kalamitou a následne masívnou ťažbou, pri ktorej boli odstránené všetky stromy, ležiace i stojace. Hlucháň hôrny sa tu pred dravcami neschová a potravu si nenájde najbližších sto rokov.

„Minulý týždeň som tokaniská prechádzal,“ hovorí Martin Mikoláš z občianskeho združenia Prales, s ktorým stúpame na hrebeň. „V jedinom pralesovom zvyšku, ktorý tu ostal, som počul jedného, asi posledného kohúta.“

Sezóna vrcholí

Tokanie, čiže spev, ktorým sa samček snaží prilákať samicu, v týchto dňoch vrcholí a podľa mnohých patrí k najkrajším zážitkom z lesa. Musíte si privstať a o tretej ráno byť na tokanisku. Tie sa nachádzajú na strategických miestach, väčšinou na hrebeňoch, aby ich sliepky ľahko našli, obrátené sú na východ, pretože hlucháne milujú vychádzajúce slnko, a v ideálnom prípade sú od seba vzdialené najviac dva kilometre.

Hlucháň je totiž robustný vták, váži takmer päť kilogramov a lietanie nepatrí medzi jeho silné stránky. Bez prestávky preletí nanajvýš desať kilometrov. Stanovištia si pamätá, niektoré využíva aj sto rokov viac generácií za sebou, ich existencia je preto i historicky podmienená.

Ranné tokanie. Kohút sedí na konári, na zem zlezie až po príchode sliepok. FOTO: KAROL KALISKÝ

Miluje východ slnka

Tokanie sa začína pred svitaním, okolo štvrtej je ešte tma. „Sú to magické rána, keď tajuplné ticho starého lesa ožíva spevom, noc prechádza do dňa, nad lesom sa dvíha opar, svieti mesiac a súčasne vychádza slnko,“ hovorí Martin Mikoláš.

Kohút na rozdiel od sliepky spí na strome alebo na tokenisko priletí z väčšej diaľky. Po zobudení chvíľu nehybne stojí na konári s rozprestretým chvostom a spustenými krídlami, možno víta slnko, a potom spustí tok.

Zvuk podobný klepotu dvoch drevených palíc o seba prechádza do rýchleho trilku, nasleduje niečo ako brúsenie kopy, to je moment, keď sa mu pre veľkú námahu naleje krvou ušná blana a zúži sa ušný otvor. Nakoniec ho takmer úplne uzavrie dolná čeľusť, ktorá sa posúva pri otváraní zobáka.

Jeho schopnosť počuť znižuje aj hluk, ktorý sám vydáva, a možno i vzrušenie z očakávaného príchodu sliepok. Spev zakončí výluskom podobným otváraniu šampanského.

Hlucháň je mimoriadne plachý vták, pozorovať a sčítavať sa dá len počas tokania. Stačí však zapraskanie konára a magické ráno je preč. Vyplašene odletí a v ten deň sa už na tokenisko nevráti. Približovať sa k nemu môžete len počas brúsenia, ktoré trvá dve až tri sekundy.

„Vyzerá to zábavne,“ opisuje Erik Baláž z Lesoochranského združenia Vlč, ktorý nás sprevádza. „Stojíte, potom dvakrát podskočíte smerom k stromu a zase ostanete nehybne stáť.“

Hlucháň hômy. FOTO: JURAJ ŽIAK

Sliepka neuhne

Po východe slnka prichádzajú sliepky zo širokého okolia, kohút zoskočí na zem a začne sa predvádzať. Roztiahne chvost, skáče, vláči za sebou spustené krídla, plieska nimi a sliepky mu nadšene nadbiehajú. Ak je tam aj iný kohút, pobije sa s ním. Sliepky si nakoniec vyberú alfa samca, s ktorým sa spária. Na druhý deň idú na iné tokanisko a spária sa s ďalším alfa samcom. Málokedy sú verné, znesú šesť až osem vaječ, každé od iného kohúta.

Vernosť by im bola zbytočná, samce a samice žijú po celý rok oddelene, stretnú sa len v období párenia od apríla do mája. Kohút sa nepodieľa na starostlivosti o mláďatá, sliepka sedí na vajčkách sama 28 dní. Hniezdi na zemi, pod konármi, pod vývratmi a spolieha sa na to, že ju predátor neuvidí.

„Má také dokonalé mimikry, že som si nevšimol, že stojím topánkou pár centimetrov od hniezda s vajčkami,“ spomína Erik Baláž. „Nabral som tri fľaše vody zo studničky, napil som sa, pozeral som na zem a nevidel som ju. Sliepka to nakoniec psychicky nevydržala a vyletela. Vrátil som sa aj s kamerou, nastavil som nahrávanie na hodinu a odišiel som. Očakával som zábery, ako si šuchorí perie, ako sa postaví a znova si sadne, ale ona sa za celú hodinu ani nepohla, raz žmurkla okom. Sedí na vajciach bez jediného pohybu, aby ju predátor nezbadal.“

Známe sú prípady, keď lesní robotníci zořali strom a pod ním našli zabitú sliepku. Sedela na vajčkách, keď chodili okolo nej s motorovými pilami, verila, že ju nevidia, nepohla sa, ani keď padal strom. Prvé dva týždne po vyliahnutí sú najkritickejšie, štyri kuriatka z piatich neprežijú. Nevidia ešte lietať a sú závislé od ohrievania matkou. Kŕmiť sa musia samy, hľadajú si mravce a larvy motýľov, ak napadne sneh, zamrznú. Vhodný biotop je pri hniezdení rozhodujúci, dostatok hmyzu sa nachádza len na teplých, slnkom vyhriatych miestach lesa.

Ideálny les pre hlucháňa hôrneho. Presvetlený, medzi starými stromami sú väčšie vzdialenosti. FOTO: KAROL KALISKÝ

Potrebuje starý a veľký les

Nachádzame sa v lokalite, ktorá pred desiatimi rokmi patrila medzi najlepšie na Slovensku. Medzi Čertovicou a Veľkým bokom v Nízkych Tatrách žilo jadro populácie hlucháňa hôrneho, odkiaľ sa šírili jedince do satelitných území na Poľane, v Stolických vrchoch, v Slovenskom raji, Volovských a Kremnických vrchoch, Veľkej Fatre, na Muránskej planine či v Klenovskom Vepore.

„Od roku 2004 sa v Národnom parku Nízke Tatry vyťažilo 67 štvorcových kilometrov starého lesa a počet hlucháňov klesol o osemdesiat kusov,“ hovorí Martin Mikoláš. Ide o likvidačné číslo. „Ak zničíte jadro populácie, neprežijú ani satelity. Nemôžu žiť niekde izolovane napríklad dva hlucháne.“

Populácia je životaschopná v prípade, že má minimálne 470 jedincov a k dispozícii dvestopäťdesiat až päťsto štvorcových kilometrov vhodného biotopu. Sú ním staré ihličnaté a zmiešané lesy, presvetlené, so stromami, ktoré majú konáre až po zem. V príliš hustých hospodárskych lesoch nedokáže ujsť pred predátorom a nenájde tam ani lesné plody. Hlucháň sa pred orlom skryje pod konármi veľkých stromov alebo do jarabiny, pred líškou a rysom odletí. No potrebuje dostatočný priestor, rozpätie jeho krídel dosahuje jeden meter, v hustom lese by nevzlietol.

„Žiaden lesník nebude sadiť stromy dvadsať metrov od seba, aby mali konáre až po zem. Je to logické, nič by z lesa nemal. Z hospodárskeho hľadiska je najvhodnejšie sadiť stromy blízko seba, aby boli kmene rovné, vysoké a bez hrčí. V takých lesoch sú vetvy suché do polovice výšky stromu. Problém je v tom, že v národnom parku sa nerozlišuje medzi hospodárskym a prirodzeným lesom,“ hovorí Erik Baláž.

Spolu s ekologickou skupinou SOS Birdlife a občianskym združením Prales upozorňuje na to, že slovenská populácia hlucháňa hôrneho klesla od roku 1972 o 76 percent. Vtedy žilo na našom území 3697 jedincov, dnes je to menej ako deväťsto.

Takto vyzerá les, v ktorom majú hlucháne dobré podmienky na život. FOTO: KAROL KALISKÝ

Ochranár Martin Mikoláš z občianskeho združenia Prales. Lokalita - Vyšná Boca. FOTO: JÁN KROŠLÁK - SME

Máme poslednú šancu

Hlavným dôvodom úbytku je podľa nich strata a rozdrobenie vhodných lesov, ktoré spôsobila rozsiahla ťažba dreva a následné vysádzanie hustých hospodárskych lesov.

„Úbytok početnosti hlucháňa je jasným znakom masívneho ničenia horských lesov,“ hovorí Erik Baláž.

„Katastrofálne rúbanie sa udialo v sedemdesiatych rokoch, keď mali komunisti výnos o likvidácii prestarnutých porastov a vyrúbali obrovské plochy pôvodných lesov vo Východných Karpatoch a na strednom Slovensku, napríklad na Poľane. Po kalamite v roku 2004 prišla druhá vlna likvidácie prirodzených lesov. Osobne to považujem za jednu z najväčších ekologických katastrof posledných desaťročí na území Slovenska,“ dodáva.

Podľa ochranárov máme poslednú šancu situáciu zvrátiť a zachrániť populáciu hlucháňa.

„Treba zastaviť veľkoplošnú ťažbu v biotopoch hlucháňa, ktorá napriek všetkému stále prebieha a je v rozsiahlom meradle naplánovaná aj na ďalšie roky,“ hovorí Mikoláš.

Ak sa zastaví likvidácia zostávajúcich prirodzených lesov, rozšíri sa ich plocha a zabezpečí sa ich vzájomná prepojenosť, máme šancu zachrániť populáciu hlucháňa.

„Hlucháň je charizmatické zviera, určite zaujme viac ako lišajník alektória,“ vysvetľuje Baláž. Je to ‚dáždnikový druh‘, jeho ochrana vytvára ochranný dáždnik nad radom ďalších ohrozených druhov, ktoré sú menej známe či menej pôsobivé.

Ochranár a filmár Erik Baláž z Lesoochranárskeho združenia VLK. Lokalita - Vyšná Boca. FOTO: JÁN KROŠLÁK - SME.

V zajatí trpí chorobami

Tetrov hlucháň je na pokraji vyhynutia nielen v našich horách, ale i v Poľsku, Česku a Nemecku. Jeho počty sa v týchto krajinách snažia zvýšiť umelým chovom a vypúšťaním do voľnej prírody. „Zatiaľ bez väčšieho úspechu,“ hovorí Martin Mikoláš. V Nemecku vypustili päťtisíc jedincov, v lokalitách, kde prestali dopĺňať stavy, populácia do štyroch rokov opäť vymrela. Keď sa vypustený hlucháň dokázal napojiť na zvyšok pôvodnej populácie, ak ešte existovala, výsledok bol lepší.

„Dôvodov neúspechu je viac,“ vysvetľuje ochranár. „Po prvé, les, do ktorého ho vypustili, nebol ideálny. Po druhé, je veľmi komplikované vychovať hlucháňa v zajatí. Nie je to sliepka domáca, hoci patrí medzi kury. Hygiena, akú vyžaduje, sa dá na farme len veľmi ťažko doceliť. Vypúšťané jedince preto trpia mnohými chorobami. Nedokážu prežiť ani preto, že nie sú zvyknuté na predátory. Nechápajú, že sa musia schovať pred jastrabom alebo pred líškou.“

V Česku vypúšťali v Krkonošiach, Jeseníkoch, na Králickom Sněžníku, v Beskydách, v Českom lese či na Brdoch, životaschopná populácia sa udržala len na Šumave, kde sa jedince z umelého chovu pripojili na pôvodnú populáciu, ale v prvom rade sa výrazne zlepšil biotop. V ostatných pohoriach hlucháne vyhynuli po ukončení vypúšťania. V Poľsku už desať rokov posilňujú západokarpatskú populáciu vypúšťaním hlucháňov z nadlesníctva Wisla. Úspech projektu závisí od toho, či sa odchované jedince napoja na slovenskú populáciu, ktorá je jadrom západokarpatskej populácie a ktorej územie sa dramaticky zmenšuje. Musí sa zväčšiť, aby vypúšťanie malo zmysel.

Hlucháň hõrny. FOTO: KAROL KALISKÝ

Sú aj miesta, kde sa mu darí

Zaujímavá je i skúsenosť z Čiech, ktorá potvrdila, že vyschnutý les hlucháňa neohrozuje, skôr naopak, darí sa mu v ňom dobre. Pred štyridsiatimi rokmi patril medzi obľúbenú loveckú trofej, v Česku žilo približne päťtisíc jedincov. Postupne vyhynul vo všetkých pohoriach, prežil jedine na Šumave a v Bavorskom lese.

„V roku 1984 sa odhadovalo, že na bavorskej strane parku žije posledných šesťnásť jedincov. Prišli však víchrice a lykožrút a Nemecko a Česko sa rozhodli značnú časť územia ponechať na samovývoj. Aj keď na časti územia bola kalamita spracovaná, na relatívne veľkej ploche nedošlo ku kalamitnej ťažbe a les z veľkej časti vyschol. Výsledkom bolo zistenie, že suchý les hlucháňovi neprekáža, skôr naopak, poskytuje mu viac potravy, slnka a lepší priestor na vzlietanie. Množstvo mŕtveho dreva zabraňuje predátorom, napríklad diviakom, ničiť znášky vajec a aj preto môže dochádzať k úspešnejšej reprodukcii. Za dvadsať rokov stúpila populácia v Národnom parku Bavorský les približne na sto jedincov, a celkovo dnes šumavsko-bavorskú populáciu na životaschopnej úrovni tvorí päťsto jedincov, ktoré nežijú fragmentovane,“ dodáva Mikoláš.

Zdroj:

<http://domov.sme.sk/c/7806919/priroda-stvorila-vtaka-ktory-nepocuje-vlastny-hlas-clovek-ho-zabija.html>